

לג, יד

יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאמי לרגל המלאכה אשר לפני
ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה

עד אשר אבא אל אדני שעירה: הרחיב לו הדרך, שלא הי' דעתו ללכת אלל עד סוכות.
אמר: אם דעתו לעשות לי רעה, ימתין עד זואי אללו, והוא לא הלך. ואימתי ילך, זימי
המשיט, שנאמר (עוזדי' א, כא) ועלו מושיעים זהר ליון לשפוט את הר עשו

צריך ביאור:

א. בתחלת דבריו אומר רש"י "הרחיב לו הדרך", שהכוונה בזה, לכאורה, היא
שאמר שיבוא לשעיר כשבדעתו הי' שלא ילך לשם (וכפירוש רש"י בגמרא - ראה
להלן); ואילו בסוף דבריו הוא אומר "ואימתי ילך", היינו שבאמת היתה כוונתו
ללכת לשם.

ב. מדוע לא אמר בקצרה "אמר, אם דעתו לעשות לי רעה כו'", ולשם מה
מוסיף "הרחיב לו הדרך".

ג. בגמרא (עבודה זרה כה, ב) נאמר: "ישראל שנודמן לו נכרי בדרך כו", שאלו
להיכן הולך - ירחיב לו הדרך, כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע, דכתיב עד
אשר אבא אל אדוני שעירה, וכתיב ויעקב נסע סוכתה". וברש"י שם: "אם הי'
צריך לו לילך עד פרסה, יאמר לו ב' פרסאות אני צריך לילך, אולי ימתין הנכרי
מלהכותו עד פרסה שני', וזה יפרוש ממנו קודם לכן".

ויש להבין את השינויים שבין פירושו כאן לפירושו על הש"ס:

(א) לפירושו כאן נמצא (בסוף דבריו על כל פנים, כנ"ל) שיעקב אמר אמת
("ואימתי ילך, בימי המשיח"); ואילו בפירושו על הש"ס הוא מפרש שלמדים
מיעקב שמותר לומר לנכרי דבר שקר.

(ב) מפירושו כאן מוכח שהרחבת הדרך היתה מחמת ספק סכנה בלבד ("אם
דעתו לעשות לי רעה"); ואילו בגמרא מפרש שהי' כאן מצב של סכנה וודאית
("אולי ימתין הנכרי מלהכותו עד פרסה שני'"), והרי למדים זה מיעקב.

והביאור:

על פי פשטות הכתובים לא משמע כלל שעשו התכוין להרע ליעקב בדרך.
ואדרבה - נאמר "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו גו' וישקהו" (פסוק ד), וכן המשך
דיבוריו נאמרו בתוכן של אחוה וחיבה. מובן איפוא, שלא הי' כאן אלא חשש
בעלמא שמא תתעורר השנאה הישנה ועשו יעשה לו רעה בדרך - "אם דעתו
לעשות לי רעה". וכדי להסיר חשש זה לא אמר יעקב שקר כלל, אלא רק "הרחיב
לו הדרך".

פירוש: כוונת רש"י כאן היא למוכן הפשוט של מלת "הרחיב לו הדרך" בלבד, אותו הדרך שהי' בדעתו לילך - הרחיב לו, אבל לא האריך אותו. כלומר: יעקב לא אמר שמחזו חפצו הוא רחוק יותר מכפי שהי' באמת, כי אם - שהוא יתעכב בדרך זמן רב, עם שהיות והפסקות רבות (הדרך "התרחב"), וכאמרו "ואני אתנהלה לאטי". נמצא שלא אמר כלל דבר שקר, כי באמת סופה של "הרחבת" הדרך יהי' בימות המשיח, שאז יגיע סוף-סוף להר שעיר.

(ומה שרש"י כותב "שלא הי' דעתו ללכת אלא עד סוכות" - פירושו שבהליכה זו, בשעה שעשו הלך "לדרכו שעירה" וישב שם, התכוין ללכת עד סוכות, אך אחר כך המשיך בדרכו לשכם כו' (להגיע אל יצחק אביו בחברון), כמפורש בכתוב. וכדיוק לשון רש"י (פסוק יז) "שהה שם (בסוכות) י"ח חודש" - שהי' בלבד).

מה שאין כאן בגמרא בא מאמר הנ"ל בהמשך הסוגיא בה מבואר שנכרי חשוד על שפיכת דמים, ואם כן מוכן ששאלת הנכרי "להיכן הולך" מוכיחה עליו שדעתו להכות יהודי זה. וכן מוכן מדיוק לשון הגמרא "כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע", ובהיותו רשע התכוין בודאי להרע ליעקב. ומכיון שמדובר בגוי רשע, החשוד על שפיכת דמים, הרי זה מצב של סכנה וודאית, ולכן מותר וצריך לומר לו דבר שקר, כדי להנצל מסכנה זו.

ולכן מפרש רש"י שם ש"רחיב לו הדרך" היינו שיאמר לו שצריך לילך ב' פרסאות כו', כנ"ל (ודלא כפירוש הפשוט של המלה, כפירושו כאן).

שם: ואימתי ילך, נימי המשיח

רש"י רומז לנו בזה, ששנאת עשו ליעקב באופן של "הלכה" נצחית (ראה בביאור לרש"י פסוק ד) היא לא רק לגבי עשו עצמו, אלא גם בכללות האומה, "עשו הוא אדום" (להלן לו, א). ולכן הרחיב לו הדרך עד עת קץ, כי עד אז תהי' עדיין תקפה ה"הלכה" כי "עשו שונא ליעקב", ודעתו לעשות לו רעה. וכן מוכן גם מרש"י לעיל (תולדות כה, כג), שפירש "ושני לאומים, אין לאום אלא מלכות... כשזה קם זה נופל".

שם: ועלו מושיעים צהר ציון לשפוט את הר עשו

רש"י אינו מעתיק את סיום הכתוב - "והיתה לה' המלוכה" - ואף אינו רומז אליו ב"וגו".

ונימוקו עמו: זהו ענין נוסף על "אבוא אל אדוני שעירה", שיהי' לאחר קיום היעוד ד"אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'" (צפני' ג, ט).

וראה רמב"ם הלכות מלכים ספ"א. וראה שיחת ש"פ וישלח תשמ"ג.

שם: ועלו מושיעים צהר ציון לשפוט את הר עשו

יש לדקדק בזה: מן המלים האלו כשלעצמן, עדיין אין לכאורה, הוכחה לכך שיעקב ילך לשעיר, שהרי המשפט יכול להתקיים גם כאשר ה"מושיעים" (יעקב) נמצאים "בהר ציון" (כפשטות לשון הכתוב). ואם כן, ה"י רש"י צריך להביא גם את סיום הכתוב - "והיתה לה' המלוכה" - שממנו מובן שיעקב (בני ישראל) ימלוך בשעיר, וילך לשם (כפשוטו).

ויש לומר: רש"י פירש לעיל (נח יא, ה) "בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שידאו ויבינו"; ומובן איפוא שבכדי "לשפוט את הר עשו", על השופטים ללכת לשעיר כדי לראות ולהבין.

לג, טז

וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה

וישב ביום ההוא עשו לדרכו: עשו לצדו, וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאללו אחד אחד. והיכן פרע להם הקב"ה, בימי דוד, שנאמר (ש"א ל, יז) כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים.

עשו לצדו, וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאללו אחד אחד

צריך ביאור:

א. מנין לו לרש"י בפשוטו של מקרא שאנשי עשו נשמטו מעשו, ולא הלכו עמו. והרי כשם שביעקב נאמר (פסוק הבא) "ויעקב נסע סכותה", ולא נזכר גם "העם אשר אתו" - כיון שטפלים אליו - אולי כך גם בעשו, לא חש הכתוב לפרט את אנשיו.

(השפתי חכמים מתרץ, "מפני שאמר אציגה נא וגו', ונטעה לומר שנשארו גבי יעקב, משום הכי ה"י לו לכתוב בהדיא שהלכו עמו". אבל כבר השיגו עליו, שדבר זה מובן ממענה יעקב "למה זה אמצא חן בעיני אדוני").

ב. מדוע מעתיק רש"י בדיבור המתחיל גם את התיבה "לדרכו".

ג. "אחד אחד" - למאי נפקא מיני' באיזה אופן נשמטו ממנו (ראה במפרשים (משכיל לדוד, באר בשדה) הכרחו של רש"י לפרש כן, אבל עדיין השאלה למאי נפקא מינה במקומה עומדת).

והביאור: